

MARIUSZ KORCZYŃSKI

Instytut Pedagogiki UMCS

m-korcz@wp.pl

AGATA ŚWIDZIŃSKA

Instytut Pedagogiki UMCS

agataswidzinska1@onet.eu

JOURNAL OF MODERN
SCIENCE TOM 4/27/2015,
S. 67-80

MIGRATIONS – INTERCULTURAL EDUCATION – SAFETY

MIGRACJE – EDUKACJA MIĘDZYKULTUROWA – BEZPIECZEŃSTWO

ABSTRACT

In this paper to describe the importance and role of intercultural education as a priority in Polish education, the authors assumed the perspective of changes caused by the dynamics of migration at the local and global levels, and the need to provide a sense of security of societies that are the actors of these changes. Presented were statistical data of migration from Poland and to Poland, to justify the need for an interest in the variety of the consequences of this phenomenon, as well as legal documents regulating migration policy in the country. Previous theoretical studies and practical solutions in the field of intercultural education were cited. The authors conclude their discussion with the urgent need to integrate intercultural education into the education system at all levels. They recognise that current legal conditions allow optimal execution of its tasks, however, the primary factor in its application is the need to perceive opportunities and possibilities arising from cultural diversity by policy makers not only at the local governments level but also the ministerial level. Ensuring preparation for the acquisition of intercultural competencies of citizens and migrants may result in peaceful coexistence in the same territory.

STRESZCZENIE

W niniejszym artykule do opisu wagi i roli edukacji międzykulturowej, jako priorytetu w polskiej oświacie, autorzy przyjęli perspektywę zmian wywołanych dynami-

ką migracji w wymiarze lokalnym i globalnym oraz potrzebą zapewnienia poczucia bezpieczeństwa społeczeństwom, które są aktorami tych zmian. Przedstawione zostały dane statystyczne migracji do Polski i z Polski, uzasadniające potrzebę zainteresowania się różnorodnymi konsekwencjami tego zjawiska, oraz dokumenty prawne regulujące politykę migracyjną w kraju. Przywołano dotychczasowe opracowania teoretyczne i rozwiązania praktyczne z zakresu edukacji międzykulturowej. Autorzy konkludują swoje omówienie pilną potrzebą włączenia edukacji międzykulturowej do systemu oświaty na wszystkich jej poziomach. Uznają, że stworzone warunki prawne umożliwiają optymalną realizację jej zadań, jednakże podstawowym czynnikiem jej aplikacji jest konieczność dostrzeżenia szans i możliwości wynikających ze zróżnicowania kulturowego przez decydentów na szczeblach nie tylko lokalnych samorządów, ale także ministerialnym. Zapewnienie przygotowania do nabywania kompetencji międzykulturowych obywatelom i migrantom skutkować może pokojowym współżyciem na jednym terytorium.

KEYWORDS: *intercultural education, emigration, safety*

SŁOWA KLUCZOWE: *edukacja międzykulturowa, emigracje, bezpieczeństwo*

WPROWADZENIE

Migracje są zjawiskiem towarzyszącym człowiekowi od zawsze. Poszukiwanie nowego, innego, lepszego miejsca dla siebie i swojej rodziny było i jest czymś naturalnym. Zawsze tym zjawiskom towarzyszyły też problemy związane z adaptacją w środowiskach przyjmujących. Jedne grupy szybko wtapiały się w nową lokalną przestrzeń, inne nigdy tego nie zrealizowały. Tempo i poziom integracji zależne są głównie od kulturowego pochodzenia imigrantów. Wśród istotnych kulturowych czynników wskazać można w pierwszej kolejności religię. Imigranci wyznający inną religię niż mieszkańcy państwa przyjmującego zdecydowanie wolniej podlegają procesom akulturacyjnym i rzadziej integrują z tubylcami (np. we Francji, w Wielkiej Brytanii, Niemczech).

Tworzą zazwyczaj swoje „małe ojczyzny”, do których rodowici mieszkańcy nie bardzo mają możliwość wejścia. Pogłębia to izolacjonizm, poczucie wyobcowania, brak tolerancji, zazdrość, rasizm, a co za tym idzie – poczucie niepewności, zagrożenia, wykluczenia, co jest w wielu przypadkach zarzewiem różnego rodzaju nieporozumień i konfliktów, czasami bardzo drastycznych (Lewowicki, Szczurek-Boruta i Suchodolska, 2011).

MIGRACJE A POTRZEBA POCZUCIA BEZPIECZEŃSTWA SPOŁECZEŃSTW

Powyższe zjawiska obecnie tylko incydentalnie dotyczą naszego kraju w porównaniu z krajami europejskimi. Jednakże w związku z dynamizowaniem się zjawisk migracyjnych problem ten w niedalekiej przyszłości może ulec wyraźnej intensyfikacji i mocno dotknąć naszych obywateli. Analizując ostatnie lata, szacuje się, że z końcem 2013 roku poza granicami Polski przebywało czasowo około 2196 tys. mieszkańców naszego kraju, tj. o 66 tys. (3,1%) więcej niż w 2012 roku (około 2130 tys.). W Europie w 2013 roku przebywało około 1891 tys. osób (w 2012 roku – około 1816 tys.), przy czym zdecydowana większość – około 1789 tys. – emigrantów z Polski przebywała w krajach członkowskich UE. Liczba ta zwiększyła się o 69 tys. w stosunku do 2012 roku. Wśród krajów należących do UE nadal najwięcej osób przebywało w Wielkiej Brytanii (642 tys.), Niemczech (560 tys.), Irlandii (115 tys.), Holandii (103 tys.) i we Włoszech (96 tys.) (<http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/migracje-ludnosc,01.02.2015>). Jak wynika z danych statystycznych, wyż migracyjny Polaków cały czas ma charakter bardzo dynamiczny. Zdecydowanie więcej osób opuszcza Polskę, a co za tym idzie – powstaje luka, niedobór w potencjale ludzkim, tak niezbędnym do dynamicznego rozwoju gospodarki. Według wyliczeń Ośrodka Badań nad Migracjami Uniwersytetu Warszawskiego całkowity „ubytek migracyjny” to około 6–7% polskiego społeczeństwa. Szacuje się, że do 2050 roku potrzeby naszego kraju wyniosą aż 5 mln imigrantów w wieku produkcyjnym (<http://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/prognozy-demograficzne-dla-polski/s19k4,29.01.2015>). Lukę tę koniecznie trzeba będzie wypełnić. Zachodzi pytanie, z jakich krajów przybędą niezbędni nam pracownicy? Jak przygotować się do ich przyjęcia? Jakie działania edukacyjne przygotowywać? Wiedza z tego zakresu wydaje się kluczowa w kwestii przyszłego bezpieczeństwa naszego kraju, naszych obywateli oraz przybyłych imigrantów.

Odpowiedź na powyższe pytania można znaleźć w analizach obecnych ruchów imigracyjnych na terenie naszego państwa, bowiem i w tym obszarze zaobserwować można pewną dynamikę.

Chociaż większość cudzoziemców traktuje Polskę jako kraj tranzytu (na przykład w 1999 roku wyjechało 99% obcokrajowców, którzy przybyli do nas w tym roku, a w 2007 roku – 97%), to jednak ich liczba wciąż się zwiększa. W latach 1994–2011 decyzje o osiedleniu się na stałe podjęło 183 797 obcokrajowców (Adamczyk, 2013). Potwierdzają to również inne statystyki, np. Urzędu do Spraw Cudzoziemców RP. W 2013 roku przyjęto najwięcej wniosków o nadanie statusu uchodźcy w RP w dotychczasowej historii polskiego systemu azylowego (wnioski złożyło ponad 15 tys. osób) (<http://udsc.gov.pl/statystyki/raporty-okresowe/zestawienia-roczne/>, 30.03.2015). Wśród osób ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy 85% stanowili Rosjanie; w dalszej kolejności byli to: Gruzini – 8%, Syryjczycy – 2%, Armeńscy i Kazachowie – odpowiednio po 1%. Status uchodźcy otrzymali głównie obywatele Syrii – 35%, osoby bez obywatelstwa (pochodzenia syryjskiego) – 13%, obywatele Rosji – 12%, Afganistanu i Białorusi – odpowiednio po 10%. Ochronę uzupełniającą udzielono głównie: Rosjanom – 65%, Syryjczykom – 15%, obywatelom Kazachstanu i Somalii – odpowiednio po 5% oraz obywatelom Ukrainy – 4%. Zgodę na pobyt tolerowany wydano przede wszystkim obywatelom Rosji – 70%, Gruzji – 16%, Armenii – 6%, Ukrainy – 2% i Kirgistanu – 1%. Ponadto w 2013 roku przyjęto 35 tys. wniosków o zezwolenie na zamieszkanie na czas oznaczony, z czego 1/3 z nich złożyli obywatele Ukrainy, a w dalszej kolejności obywatele Chin. W sprawach o udzielenie zezwolenia na osiedlenie się (w sumie 4,5 tys. wnioskodawców) wzrosła liczba wniosków składanych w związku z małżeństwem z obywatelem polskim (zdecydowana większość wniosków składanych przez obywateli Turcji, Nigerii, Egiptu i Tunezji); wśród uzyskujących to zezwolenie (3,5 tys. osób) dominują: obywatele Ukrainy (46%), Białorusi (17%), Rosji (6%), Turcji, Egiptu i Tunezji (odpowiednio po 2%). Wzrosła również liczba wniosków o udzielenie zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE (ponad 2 tys. osób); decyzje pozytywne otrzymali głównie obywatele Wietnamu (35%), Ukrainy (22%), Armenii (8%), Chin (7%) i Rosji (4%). Wystawiono około 80 tys. zaproszeń, przeważnie obywatelom Białorusi, obywatelom Ukrainy, Rosji, Chin i Mongolii. Ponadto najwięcej w 2013 roku zezwoleń na pracę wydano obywatelom Ukrainy (20416), Chin (3089), Wietnamu (2230), Białorusi (2004), Indii (1300),

Turcji (967), Uzbekistanu (948) oraz Rosji (822) (<http://www.mpips.gov.pl/analizy-i-raporty/cudzoziemcy-pracujacy-w-polsce-statystyki/>, 01.02.2015).

Biorąc pod uwagę powyższe dane oraz ogólne trendy migracyjne, jak również od dłuższego czasu trwającą poprawę jakości życia związaną z rozwojem gospodarczym naszego kraju, można z dużą pewnością zaryzykować stwierdzenie, że liczba migrujących do Polski będzie nadal rosła. W najbliższym czasie może istotnie zwiększyć się liczba odmiennych kulturowo imigrantów, takich jak: Chińczycy, Hindusi, Turcy czy też Wietnamczycy. Z jednej strony będzie to miało pozytywne przełożenie na gospodarkę naszego kraju, z drugiej zaś negatywnie wpłynie na stopień realnego i odczuwanego bezpieczeństwa ekonomicznego, społecznego, jak też kulturowego.

Już dzisiaj, pomimo niewielkiej skali tego zjawiska, zauważyć można przejawy niezadowolenia z obecności imigrantów w naszym kraju. W Białymstoku w latach 2011–2013 odnotowano 22 przypadki zachowań rasistowskich i ksenofobicznych (Klimowska i Medek za: Adamczyk, 2013). Podobne zachowania prezentowali również mieszkańcy Warszawy. Podłożem były obawy związane z przekształceniem w przyszłości dzielnicy Włoch w muzułmańską enklawę (Szymanik za: Adamczyk, 2013). Podobne negatywne nastroje wyrazili również mieszkańcy Warszawy w sprawie wybudowania Ośrodka Kultury Muzułmańskiej, za którym bardzo mocno optowali przedstawiciele fundamentalistycznego Bractwa Muzułmańskiego. Zaniepokojenie w tym samym kontekście wyrazili w 2009 roku mieszkańcy Poznania. Wynikało ono z pomysłu przekształcenia komina poznańskiej Starej Papierni w minaret (Wybieralski za: Adamczyk, 2013). Również w Łomży w 2010 roku część mieszkańców ostro zaprotestowała przeciwko istnieniu ośrodka dla cudzoziemców (uchodźców). Poziom niezadowolenia i frustracji mieszkańców przełożył się między innymi na pobicie zamieszkujących w nim Czeczenek.

Konieczne wydaje się więc podejmowanie różnorodnych działań nie tylko wobec imigrantów, ale przede wszystkim wobec rdzennej ludności, mających na celu usprawnienie procesów integracyjnych. W ocenie „Migrant Integration Policy Index”, który zajmuje się oceną polityki integracyjnej w państwach członkowskich Unii Europejskiej i 4 krajów spoza UE, Polska plasuje się dopiero na 24. pozycji na 31 państw objętych tym projektem. Wydaje się,

że nasze państwo skupiło się głównie na problemach dostępu do rynku pracy, procedur dotyczących migrantów, zezwoleń na pracę, zaniedbując jednocześnie obszary działań integracyjnych, których adresatami powinni być nie tylko imigranci, ale również nasze społeczeństwo. Nie trzeba chyba nikogo przekonywać, że przez lata izolacji międzynarodowej, ze sporadycznymi kontaktami międzykulturowymi, nie nabyliśmy wystarczająco wysokich umiejętności współistnienia w wielokulturowym społeczeństwie.

Obecnie dostrzec można jedynie aktywność naszych władz w kontekście kształtowania polityki migracyjnej. Przyjęty w 2012 roku dokument *Polityka migracyjna Polski – stan obecny i postulowane działania*, nazywany również „Strategią migracyjną”, jest istotnym z tego punktu widzenia rozwiązaniem. Dostrzega on bardzo ważny dla bezpieczeństwa Polski kierunek przyszłych migracji, stawiając przede wszystkim na migrację z takich krajów, jak: Białoruś, Gruzja, Mołdowa, Rosja i Ukraina – czyli na ludzi o zbliżonych do naszego społeczeństwa korzeniach kulturowych (<http://bip.msw.gov.pl/bip/polityka-migracyjna-po/19529,Polityka-migracyjna-Polski.html>, 30.01.2015). Dokument ten poświęca również uwagę repatriantom i zobowiązaniom państwa polskiego w odniesieniu do tej grupy osób. Szacuje się, że są to głównie osoby zamieszkujące olbrzymie obszary Syberii (około 300 tys.) oraz Ukrainy (około 900 tys.). Przyjęte regulacje zapewniają im konstytucyjne prawo do osiedlenia się na stałe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej i nabycie w związku z tym wszelkich uprawnień, które posiadają cudzoziemcy, którym udzielono zezwolenia na osiedlenie się na podstawie przepisów ustawy z dnia 13 czerwca 2003 roku o cudzoziemcach oraz innych obowiązujących przepisów, takich jak m.in. „zwolnienie z obowiązku posiadania zezwolenia na pracę na terytorium Polski, możliwość podejmowania studiów oraz bezpłatnej nauki w szkole podstawowej i ponadpodstawowej, możliwość podejmowania i wykonywania działalności gospodarczej na tych samych prawach co obywatele polscy” (*Polityka migracyjna...*, 2012, s. 86). Ponadto przewiduje, że skutkiem przyjęcia takich regulacji „powinien być napływ, zwłaszcza młodych osób, który mógłby częściowo niwelować niekorzystne procesy demograficzne. Należy bowiem przypuszczać, że uzyskaniem stwierdzenia polskiego pochodze-

nia będą zainteresowane osoby młode, przedsiębiorcze, pragnące rozwinąć własną działalność gospodarczą lub podjąć pracę w Polsce” (tamże).

Dokument ten, pomimo licznych zalet, nie poświęca jednak należytej uwagi problemom i działaniom z obszaru edukacji międzykulturowej dla migrantów i polskiego społeczeństwa, które trzeba przygotować na nieuchronne spotkanie z wielokulturowością w sensie lokalnym i globalnym. Ma to znaczenie dla poczucia bezpieczeństwa, bowiem dzisiaj, jako społeczeństwo, nie jesteśmy mentalnie przygotowani na pełne zrozumienie tolerancji, empatii i wzajemnego szacunku, a także na spotkanie z przedstawicielami innych kultur, których nie znamy, nie rozumiemy. Ze względu na homogeniczną specyfikę społeczeństwa polskiego, według M. Bennetta (za: Matsumoto, Juang, 2007), jesteśmy niejako skazani na etnocentryzm, czyli postrzeganie innych przez pryzmat tego, co swojskie. Opracowany przez niego model kontinuum etnocentryzmu – etnorelatywizmu przewiduje możliwość rozwoju i wypracowania najlepszej strategii wobec obcości. Rozwijanie wrażliwości kulturowej to zatem nic innego, jak coraz lepsze rozpoznawanie różnic kulturowych i radzenie sobie z nimi.

POCZUCIE BEZPIECZEŃSTWA A EDUKACJA MIĘDZYKULTUROWA

We współczesnym świecie kontakt z odmiennymi kulturami stał się codziennością. Nasilone procesy globalizacji i migracji oraz integracja europejska i wynikająca z tych procesów większa zależność między różnymi osobami, grupami oraz instytucjami z oddalonych od siebie części świata spowodowały, że kompetencje międzykulturowe stały się niezbędnym warunkiem funkcjonowania we współczesnym świecie – pozwalającym nie tylko lepiej radzić sobie w spotkaniu z tym, co w znacznym stopniu odbiega od naszej codzienności, ale także lepiej wykorzystywać możliwości i potencjał tych kontaktów.

Edukacja międzykulturowa narodziła się w Stanach Zjednoczonych w okresie międzywojennym. Jako obszar praktyki społecznej i oświatowej ewoluowała od edukacji wielokulturowej do obecnej formy. Potrzeba takiej edukacji pojawiła się tam, gdzie obok siebie żyli ludzie różnych ras, posługujący się odmiennymi wzorami kulturowymi, kultywujący różne tradycje i religie.

W Europie o edukacji międzykulturowej zaczęto mówić znacznie później, w latach 60. i 70. XX wieku wraz z napływem licznych grup imigrantów, przede wszystkim z byłych kolonii brytyjskich, francuskich czy holenderskich. Zatem społeczeństwa wieloetniczne i multikulturowe w świecie zachodnim od dawna są już faktem. Jedną z liczniejszych grup imigranckich w tych rejonach Europy od 2004 roku staje się nasze młode pokolenie. Kolejne fale migracji światowej powoli docierają do Polski. Po 1989 roku nasz kraj stał się państwem docelowym dla wielu migrantów ze wschodniej i południowej Europy, z Azji i Afryki. Następstwem tego są i będą coraz częstsze kontakty z ludźmi pochodzącymi z innych niż nasza kultur. Coraz częściej spotykać będziemy ludzi odmiennych od nas kulturowo, rasowo, językowo, religijnie, obyczajowo, wartościująco. Wpływać to będzie na kształt naszego życia, czego nie wolno ignorować. Doświadczając będziemy nieprzewidywanych, nowych, czasami szokujących sytuacji. Powinniśmy być przygotowani do nawiązania dialogu, umieć komunikować się z innymi, zrozumieć ich kulturowo, ustalić wspólne reguły współpracy. Dlatego powinniśmy poświęcić zdecydowanie więcej uwagi na wyposażenie naszych obywateli w kompetencje do życia w nowych, multikulturowych społeczeństwach, akceptacji odmienności i tolerancji dla różnorodności religijnej czy obyczajowej, co jest niezbędnym warunkiem dalszego współistnienia i rozwoju zarówno w sensie jednostkowym, jak i globalnym. To z kolei przełożyć się może na zminimalizowanie możliwości powstawania różnorodnych konfliktów.

Ten obszar kształcenia powinien być szczególnie wzmocniony na każdym etapie edukacji. Na niższych etapach kształcenia problematyka edukacji międzykulturowej już została uwzględniona. Zgodnie z celem kształcenia ogólnego w szkole podstawa programowa wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół zakłada, że: „W rozwoju społecznym bardzo ważne jest kształtowanie postawy obywatelskiej, postawy poszanowania tradycji i kultury własnego narodu, a także postawy poszanowania dla innych kultur i tradycji. Szkoła podejmuje odpowiednie kroki w celu zapobiegania wszelkiej dyskryminacji” (Dz.U. z 2012 r. poz. 977). Z tak sformułowanego zapisu wynika, że uczeń powinien być przygotowany do funkcjonowania w zglobalizowa-

nym i zróżnicowanym kulturowo współczesnym świecie. Jednak na podstawie własnych doświadczeń należy stwierdzić, że tylko niewielki odsetek czynnych zawodowo nauczycieli realizuje ten zapis zgodnie z założeniami edukacji międzykulturowej. Również podręczniki szkolne nie są treściowo dostosowane do wymogów ustawodawcy w tym zakresie. Przed nauczycielami stoi zatem wyzwanie, którym jest edukacja międzykulturowa: kształtowanie u uczniów umiejętności uczestnictwa w kulturze w jej antropologiczno-humanistycznym rozumieniu, akceptowania Innego, tolerancji wobec odmienności, szacunku, a co za tym idzie – umiejętność spojrzenia na rzeczywistość w różnych kontekstach kulturowych oraz zdolność radzenia sobie w warunkach różnic społecznych, religijnych, kulturowych. To zadanie powinno być priorytetem we współczesnym kształceniu przyszłych pedagogów i wychowawców.

O ile uczelnie ze względu na swoją autonomię i misję mogą decydować o kierunkach, specjalnościach czy przedmiotach kształcenia, o tyle szkoły podstawowe, gimnazja i szkoły ponadgimnazjalne muszą uwzględniać wytyczne podstawy programowej przyjętej dla określonego poziomu i przedmiotu kształcenia. Ten dokument, jak wyżej wspomniano, umożliwia dyrektorom i nauczycielom włączanie omawianych treści problemowych. Dodatkowym dokumentem prawnym uwzględniającym działania szkoły w obszarze wielo- i międzykulturowości jest rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 października 2009 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego (Dz.U. nr 168, poz. 1324) zawierające sformułowane przez państwo wymagania wobec szkół i placówek, które wskazują im strategiczne i priorytetowe zadania. Wśród nich sformułowano tzw. *Wymaganie 5: Respektowane są normy społeczne*, co oznacza kształtowanie postaw zgodnie z wartościami i normami społeczeństwa demokratycznego oraz *Wymaganie 6: Szkoła lub placówka wspomaga rozwój uczniów, z uwzględnieniem ich indywidualnej sytuacji*, co przekłada się na m.in. powszechne prowadzenie działań antydystryminacyjnych.

W zakresie kształcenia akademickiego należy podkreślić, że uczelnie wyższe włączają do programów na studiach I i II stopnia przedmioty bądź moduły obejmujące zagadnienia wielo- i międzykulturowości. W ofercie edukacyjnej

uczelnia pojawiają się również specjalności z zakresu międzykulturowości na kierunkach pedagogicznych, np. specjalność na studiach II stopnia: pedagogika regionalna i międzykulturowa na Uniwersytecie w Białymstoku, edukacja międzykulturowa i regionalna na Uniwersytecie Gdańskim; na kierunku dziennikarstwo i komunikacja społeczna na Uniwersytecie Ekonomicznym w Katowicach utworzono specjalność kultura i komunikacja międzykulturowa czy kierunek kulturoznawstwo i komunikacja międzykulturowa na studiach II stopnia w Szkole Wyższej Psychologii Społecznej. Uczelnie i szkoły wyższe proponują również studia podyplomowe, będące odpowiedzią na zdiagnozowane lokalnie kulturowe zróżnicowanie, a tym samym potrzeby pracowników samorządów, kultury i oświaty. Nie są to jednak rozwiązania wystarczające. Uniwersytety i uczelnie wyższe powinny – wobec tak dynamicznych procesów i zjawisk społecznych – przygotowywać swoich absolwentów do funkcjonowania w zróżnicowanych kulturowo środowiskach systemowo, włączając na wszystkich kierunkach studiów programy przygotowania do nabywania kompetencji międzykulturowych.

Dysonans, jaki zachodzi między postulowaną integracją zadań edukacji międzykulturowej stawianych przed szkołą a praktyczną ich realizacją, jest przedmiotem rozlicznych analiz i badań. Rekomendacje postdiagnostyczne czy sprawdzone działania nie przekładają się jednak na zmianę myślenia o istocie idei międzykulturowości i jej wagi w budowaniu przyszłości społeczeństw. Nadal jest to zagadnienie dyskusyjne na poziomie organizacji zadań poszczególnych szkół i gmin, borykających się z palącymi problemami codzienności i wymogami organów nadzoru skupionymi na parametryzacji ich pracy.

CELE EDUKACJI MIĘDZYKULTUROWEJ

O znaczącej roli edukacji, z naciskiem na kategorię edukacyjnych powinności w kontekście zróżnicowania kulturowego, od wielu już lat piszą badacze skupieni wokół ośrodków: białostockiego, cieszyńskiego, warszawskiego, opolskiego, gdańskiego, toruńskiego czy lubelskiego. T. Lewowicki (2012) ujął ten problem następująco: „powinności edukacji są na gruncie edukacji międzykulturowej wyznaczane przez zespół wartości, które określa się jako

uniwersalne, a które czerpią swe źródła zarówno z pozytywnych przesłań religii i wyznań, jak i odwiecznych doświadczeń i mądrości poprzednich pokoleń, jak też imperatywów nieczynienia zła a czynienia dobra, jak też wreszcie współczesnej myśli społecznej ukazującej pozytywne perspektywy życia w pokoju, wolności w warunkach respektowania praw człowieka, solidarności, współpracy, a jednocześnie pluralizmu światopoglądowego i politycznego, zróżnicowania kultur. (...) Przytoczenie fundamentów aksjologicznych i oparcie na nich swoistej ideologii i praktyki edukacyjnej wyznacza cele, treść i realizacje edukacji międzykulturowej” (s. 16–17). Odnosząc się do polskiej perspektywy edukacji międzykulturowej, trzeba przywołać fakt istnienia znaczącego już dorobku teoretycznego w tym zakresie, a także licznych działań praktycznych, których efekty także obszernie opisano.

Wydaje się, że zostały stworzone podstawowe warunki do włączania zadań edukacji międzykulturowej w działalność oświatową na wszystkich poziomach kształcenia oraz wymiarach (formalnym i pozaformalnym). T. Lewowicki (2012) jednakże podkreśla, iż nie jest to zadanie łatwe: „Bogactwo zjawiska wielokulturowości i związane z różnymi odmianami wielokulturowości ideologie, motywacje, zachowania ludzi stanowią stałe tło i po części również treść edukacji. Szczególnie dotyczy to edukacji wielokulturowej, a tym bardziej międzykulturowej. Edukacja międzykulturowa zderza się z bagażem złych doświadczeń, stereotypów, pamięcią krzywd i lansowanymi od paru stuleci wyobrażeniami o patriotyzmie, tożsamości narodowej, państwach narodowych czy nawet narodowo-wyznaniowych bądź religijnych. O tym wszystkim należy pamiętać i zdawać sobie sprawę, że idea i praktyka edukacji międzykulturowej są wciąż nowością w życiu społecznym oraz że musi upłynąć wiele czasu i trzeba wiele trudu, aby społeczeństwa zrozumiały i zaakceptowały w praktyce przesłania i realizacje edukacji międzykulturowej. Szanse tej edukacji wydają się już teraz największe w tych państwach i społeczeństwach, które dążą do utworzenia i umocnienia struktur międzynarodowej współpracy, pokoju, zapewnienia praw człowieka i warunków rozwoju” (s. 25).

Zdaniem J. Nikitorowicza (2012) współczesna wielokulturowość jest kolejną zmianą cywilizacyjną, zjawiskiem w równej mierze edukacyjnym, społeczno-ekonomicznym, jak ideologicznym i politycznym, a przede wszystkim

„fenomenem tożsamościowym” (s. 37–64). Zatem „szczególnie istotnym problemem jest potrzeba wypracowania nowej koncepcji kultury wiedzy o sobie i innych, co może i powinna podjąć edukacja międzykulturowa” (s. 48).

W tak określonych warunkach międzykulturowość jest ideą, a edukacja narzędziem zmiany, która ma szansę urzeczywistnienia, jeśli przyjmiemy odpowiedzialność za budowanie świata w duchu dialogu.

PODSUMOWANIE

Dotychczasowe i obecne realizacje procesu kształcenia międzykulturowego w Polsce opierały się głównie na dostrzeżeniu pojawiających się problemów i potrzeb wywołanych ujawniającą się różnicą, np.: współlistnieniem mniejszości na danym terenie, napływem imigrantów czy uchodźców, emigracją zarobkową Polaków czy dostrzeżeniem potencjału kultury regionalnej. Mimo wielu wartościowych inicjatyw skutecznie włączanych w obszar kształcenia studentów, nauczycieli i uczniów, dostrzec można lukę: brakuje spójności i powszechności tych działań. Mają one często charakter doraźny, sporadyczny i lokalny, co przekłada się na nieciągłość procesu kształcenia, a tym samym zaburzenia w nabywaniu kompetencji międzykulturowej jako procesu „stałego wzrastania osobowościowego oraz świadomościowego, które wymaga zaangażowania emocjonalnego oraz silnej motywacji” (Szczurek-Boruta, 2013, s. 158). Jednakże możemy mówić już o wypracowanych teoretycznych modelach i formach praktycznej jej realizacji w warunkach polskiej wielokulturowości.

Omówione wyżej problemy powiązania migracji i edukacji międzykulturowej stanowią istotny czynnik tworzenia warunków poczucia bezpieczeństwa społeczeństw poddawanych oddziaływaniom dynamicznych procesów współczesności. Podkreślić należy, że migracje na stałe wpisały się w krajobraz społecznych przeobrażeń i nie jesteśmy w stanie określić ich natężenia czy kierunków, a co za tym idzie – zarządzać migracjami. Zmiana społeczna wywołana zjawiskiem nasilającego się zróżnicowania kulturowego może wpłynąć negatywnie na międzykulturowy kontakt między grupami, które nie posiadają kompetencji międzykulturowych. Skutecznym narzędziem potwierdzonym przez badania naukowe jest edukacja między-

kulturowa, której znaczenie trzeba docenić poprzez wdrożenie do systemu oświaty, nadając jej rangę priorytetu.

Literatura

- Adamczyk, A. (2013), *Migracje zagraniczne do Polski a problem bezpieczeństwa społeczno-politycznego*, „Przegląd Strategiczny”, 2.
- Gruszka, P., *Prognozy demograficzne dla Polski*. Pozyskano 29.01.2015 z <http://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/prognozy-demograficzne-dla-polski/s19k4>.
- Lewowicki, T. (2012), *Edukacja międzykulturowa – bilans otwarcia 2012*, „Edukacja Międzykulturowa”, 1, Toruń: Wyd. Adam Marszałek.
- Lewowicki, T., Szczurek-Boruta, A., Suchodolska, J. (red.) (2011), *Pedagogika międzykulturowa wobec wykluczenia społecznego i edukacyjnego*, Toruń: Wyd. Adam Marszałek. ISBN 9788377800584.
- Matsumoto, D., Juang, L. (red.) (2007), *Psychologia międzykulturowa*, Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne. ISBN 978-83-7489-001-4.
- Nikitorowicz, J. (2012), *Fenomen wielokulturowości i prognozy rozwoju ku międzykulturowości*, „Edukacja Międzykulturowa”, 1, Toruń: Wyd. Adam Marszałek.
- Szczurek-Boruta, A. (2013), *Nauczyciele i kształtowanie kompetencji międzykulturowej uczniów*, „Pogranicze. Studia Społeczne” t. XXI., Białystok: Uniwersytet w Białymstoku.
- Wojdalski, J. (2013, 26.04–9.05.2013), *Meczet we Włochach – decyzja odmowna*, „Informator Ochoty i Włoch”, 7.

Netografia

- Główny Urząd Statystyczny. Departament Badań Demograficznych i Rynku Pracy, *Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004–2013*. Pozyskano 01.02.2015 z <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/migracje-ludnosc>.
- Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, *Cudzoziemcy pracujący w Polsce – statystyki*. Pozyskano 30.01.2015 z <http://bip.msw.gov.pl/bip/polityka-migracyjna-po/19529,Polityka-migracyjna-Polski.html>.
- Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Departament Polityki Migracyjnej, *Polityka migracyjna Polski – stan obecny i postulowane działania. Dokument przyjęty przez*

Radę Ministrów w dniu 31 lipca 2012 r. Pozyskano 30.01.2015 z <http://bip.msw.gov.pl/bip/polityka-migracyjna-po/19529,Polityka-migracyjna-Polski.html>.

Urząd do Spraw Cudzoziemców RP, *Komentarz do danych dotyczących zestawienia za 2013 rok.* Pozyskano 30.03.2015 z <http://udsc.gov.pl/statystyki/raporty-okresowe/zestawienia-roczne/>.

Akty normatywne

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz.U. z 2012 r. poz. 977), Załącznik 2.